

A gyarmati, félgyarmati sorból felszabadult afrikai országok a 19–20. században legalább annyi-szor választották az európaiaktól eltanult diktatórikus kormányzást, mint a demokrácia bevezetését, s a japánok is igen gyorsan megtanulták azt a forгатatókönyvet alkalmazni, amelyet 1853–54-ben Matthew Calbraith Perry először nekik mutatott be, fegyverrel erőszakolva ki bizonyos kikötők megnyitását. Nem sokkal később Japán ugyanezt a megoldást választotta Kínával és Koreával szemben, ráadásul kultúraterjesztő önértelmezéssel látta el magát. Nem más ez, mint az ázsiai felvilágosult abszolutizmus. Korea 20. századi történelmében azonban még ennél is nagyobb katasztrófa következett be: az immár hat évtizedes kettészakítottság. A „békebeli” tudósítokat a prolongált háborús időszak látogatói követték. A harmincas-negyvenes évek hadakozásainak következményei eltörpültek az ötvenes évek elejétől a félsziget északi részében létrejött állam abszurd, szélsőséges személyi kultuszt felmutató diktatúrájának napi valósága mellett. A kötet második része döntően ezt a világot idézi meg, de jut hely a megváltozott államközi kapcsolatoknak is. A szegénység és a harcos ideológia találkozása felfedezés lehet a hazai fiatalabb olvasók számára, az idősebbek pedig a másik fél szemszögéből lát-

hatják fiatal éveik háborús hisztériáját.

Távoli világ, távoli emberek, elgondolkoztató tanulságok.

BUDA ATTILA

(*Eötvös Kiadó, Budapest, 2009,*
162 oldal, 2500 Ft)

TIMOTHY BROOK: ***Vermeer kalapja***

Timothy Brook könyvének középpontjában, a figyelemfelkeltő címnek megfelelően, Johannes Vermeer festményei állnak – mégsem művészettörténeti írással van dolgunk. A szerző sem a művészetek hivatásos szakértője (bár kétségkívül értője), hanem Kínakutató történész. Vajon mivel érdemli ki a németalföldi festő a sinológus figyelmét? Brook szerint ha a megfelelő szemszögből tekintünk Vermeer munkáira, azokon keresztül nem pusztán a korabeli mindennapokra nyílnak „ablakok”, hanem magára a világtörténelemre.

Míg az avatatlan szem könnyen elsiklik a képeken látható olyan tárgyak felett, mint a hódprém kalap, az ezüst érmék vagy a porcelán, addig a történész számára ezek a részletek kifejezetten beszédesek. A porcelán ugyanis Kínából, a prémekek Észak-, az ezüst pedig Dél-Amerikából érkezett

Delftbe, Vermeer szülővárosába. Ahhoz, hogy a 17. század közepén ezek a németalföldi polgári környezetet ábrázolásain maguktól értetődően megjelenhessenek, kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokra volt szükség, melyeknek hátterében a kor emberének horizontját jelentősen tágító földrajzi felfedezések álltak. Így a festmények egy-egy apróbb mozzanata társadalmi összefüggések bonyolult hálózatát világítja meg.

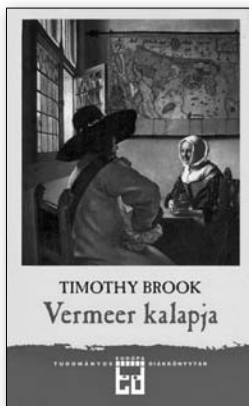
A kötet kulcsfogalma a transzkulturáció, vagyis az a folyamat, amelynek révén egy adott termék vagy szokás egyik kultúrából átkerül a másikba, hogy ott gyökeret eresztve akár még jobban elterjedjen, mint származási helyén. Ennek talán legszemléletesebb példája a dohányzás, amely Amerikából indult hódító útjára, s európai közvetítéssel jutott el Kínába, melyből (mifelénk kevésbé köztudott módon) Vermeer idejére a világ egyik legtöbbet füstölő országa vált. De utalhatnánk az aranyárban mért fűszerekre és egyéb luxuscikkekre is, amelyek eredeti közegükben jóval kevésbé bizonyultak értékesnek, mint az őket befogadó újszerű kulturális viszonyrendszerben. A kultúrák közötti átvitelek

ezáltal nemcsak a világról alkotott ismeretek tárházát gazdagították, hanem a kereskedőket is.

Ezzel el is jutottunk a könyv másik (nyíltan ki nem mondott, de a háttérben mindvégig ott munkáló) kulcsfogalmához, a globalizációhoz. Ma már közhelynek tűnik, hogy világunk minden egyes

pontja mind kulturális, mind gazdasági értelemben egyre inkább összefügg egymással. Brook könyve olvasmányos módon mutatja be az ide vezető folyamat egy korai, de meghatározó állomását, s főként a kereskedelemnek ebben játszott szerepét. „Senki sem különálló sziget” – vallja John Donne

angol költővel a szerző, Vermeer képei pedig remekül illusztrálják a javak azon nemzetközi körforgását, amelynek következtében a korábban zárt kultúrák sem maradhattak meg többé sziget-létükben. A kötet külön érdeme, hogy tárgyát nem kizárólagosan eurocentrikus perspektívából látatja, de egyúttal a túlzott anti-globalista kevélet gyakori hibájába sem esik, vagyis nem állítja, hogy a nem európai társadalmak ne profitálhattak volna az új kulturális és gazdasági kölcsönhatásokból.

Összességében tehát kitűnő tudományos ismeretterjesztő munkával van dolgunk, amelynek értékéből az sem von le sokat, hogy maga az alapötlet valamivel izgalmasabbnak bizonyul, mint annak némelyik fejezetben történő megvalósítása. A bibliográfia további érdekes könyvekhez és szócikkekhez irányítja a gazdaságtörténet iránt érdeklődő (és angolul tudó) olvasót. A könyv legfőbb tanulsága pedig, amennyiben van ilyen, hogy a művészi alkotások sokkal többről árulkodnak, mint alkotójuk egyéniségéről. Ha jól közelítünk hozzájuk, legalább ennyit mesélnek saját korukról, annak főbb gazdaságikulturális trendjeiről, a kor emberének életmódjáról – esetenként a földrajzi határokon messze átívelve is.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Jutai Péter,
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2009,
340 oldal, 2500 Ft)

Szerencsének elegyes forgása

II. Rákóczi György és kora

Ha megkérdeznénk bárkit arról, hogy milyennek ítéli meg II. Rákóczi György erdélyi fejedelem uralkodását, azon kevesek közül, akik egyáltalán bármit is tudnak róla,

döntő hányaduk bizonyosan azt válaszolná, hogy olyan felelőtlen, nagyravágyó politikus volt, aki személyes ambícióinak oltárán feláldozta a viszonylag független Erdélyi Fejedelemséget, a Tündérkertet. A valóság azonban ennél sokkal bonyolultabb, és a kialakult képet fontos újrarajzolni. Ezért öröndetes, hogy a közelmúltban megjelent Kármán Gábor és Szabó András Péter szerkesztésében a *Szerencsének elegyes forgása* című tanulmánykötet, amely a vitatott személyiségű erdélyi fejedelemmel és politikájával foglalkozik.

Fontos munka, ezt mindjárt az elején le kell szögezni. De az előzményekről is mindenképpen érdemes ejtenünk néhány szót. A 19. század utolsó harmadában kezdte Szilágyi Sándor hatalmas munkabírással feldolgozni a Rákóczi uralkodásával és főként az északkeleti háborúval foglalkozó forrásokat. Előtte vagy a negatív irányban elfogult kortársak, többek között Szalárdy János, Bethlen János és Petritivity Horváth Kozma írtak róla, vagy a később őket forrásokként használó írók foglalkoztak vele. Az 1657. év a 17. század értelmisége számára történetiszemléletük meghatározó toposzává vált, az apokaliptiszis eljövételét jelezte e dátum.

A Rákócziról kialakult kép ezért érthetően csak torz lehetett, hiszen a források mindegyike támadta. Szilágyi forrásközlésével